

Studimi i problemeve sociale dhe të drejtat e njeriut

Fatos Tarifa, PhD

Abstrakt

Sociologjia ka provuar se është një përpjekje intelektuale e veçantë, e cila është gjithashtu sfidonjëse në një mënyrë të veçantë. Ajo është njëherësh një fushë studimesh shkencore dhe humanistike—herë një shkencë teorike e pastër, herë një disiplinë e aplikuar; e përkushtuar neutralitetit ideologjik por edhe thellësisht e angazhuar në betejat ideologjike të kohës sonë. Ky artikull analizon lidhjen organike që ekziston midis studimit sociologjik të problemeve sociale dhe të drejtave të njeriut, duke vlerësuar se këto të fundit përbëjnë një ndër subjektet më interesante dhe më të rëndësishme për sociologjinë—dhe për shkencën sociale në përgjithësi—në shekullin e 21-të dhe që ndoshta do të stimulojë debatin më efektiv mbi realitetin e sotëm shoqëror në shkallë globale.

Fjalët kyçe: probleme sociale, sociologji, të drejtat e njeriut, objektivitet

Mendimi shoqëror dhe problemet sociale

Preokupimi për problemet sociale dhe zgjidhjen e tyre nuk është një dukuri e re. Prej kohësh, studiuesit e jetës shoqërore u kanë kushtuar vëmendje problemeve të shoqërisë, duke u munduar të shpjegojnë natyrën dhe shkaqet e tyre, si edhe të gjejnë rrugë e mënyra për zgjidhjen e tyre. Në fakt, vetë lindja e sociologjisë si një fushë e re studimesh, në gjysmën e parë të shekullit të 19-të dhe zhvillimi i saj si një disiplinë akademike—prej së cilës më vonë, u diferencuan si nën-fusha më vete sociologjia e së drejtës dhe kriminologjia—kanë pasur dhe kanë si premisë dhe funksion kryesor, shpjegimin dhe zgjidhjen e problemeve të shoqërisë.

Qysh në shekullin e 18-të dhe gjatë gjysmës së parë të shekullit të 19-të, mendimtarë të ndryshëm—filozofë, ekonomistë, juristë apo historianë si,

Montesquieu, Adam Smith, Adam Ferguson, Edmund Burke, Thomas Pain, Jeremy Bentham, Joseph De Maistre, Mary Wollstonecraft, Saint-Simon, Harriet Martineau, Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill, etj.—ishin të preokupuar për ndryshimet e thella sociale që po kryheshin në Europën e asaj kohe dhe u përpoqën t'u jepnin shpjegim shkaqeve të tyre, si edhe të parashikonin tendencat e zhvillimit të ardhshëm shoqëror. Kjo ishte periudha kur në Angli—dhe më pas, në vende të tjera të kontinentit evropian dhe në Shtetet e Bashkuara—si rezultat i revolucionit industrial, masa gjithnjë e më të mëdha njerëzish po zhvendoseshin në qytete, duke u punësuar në industritë që po ngriheshin. Ky proces i shpejtë industrializimi dhe urbanizimi u shoqërua, pothuajse kudo, me një varg problemesh sociale, siç ishin mbipopullimi i qyteteve, kushtet shumë të vështira të strehimit dhe të jetesës për miliona njerëz, të cilët, duke u punësuar në fabrika, iu shtuan klasës së proletariatit industrial që po formohej, shfrytëzimi i punës së të miturve, papunësia dhe varfëria ekstreme, shtimi i aktivitetit kriminal etj. Si rezultat i transformimeve dramatike që po kryheshin në jetën e shoqërisë, probleme sociale, të tilla si, kushtet e mjerueshme të strehimit, varfëria dhe krimi, u bënë pjesë e pandarë e skenës së jetës urbane.

Ndryshimet e mësipërme në jetën e shoqërisë europiane bënë që shumë mendimtarë në atë kohë t'u kushtonin vëmendje të veçantë problemeve sociale që po krijoheshin. Një ndër të parët që shprehu shqetësimin e tij mbi rrjedhojat e padëshiruara—edhe pse të paevitueshme—të zhvillimit shoqëror në trajtën e problemeve sociale ishte Auguste Comte. Sipas tij, për shkak të kaosit dhe të problemeve sociale të shumta—dhe gjithnjë e më të mprehta—shoqëria po dekompozohet dhe rendi shoqëror po vihej në rrezik. Për të ruajtur harmoninë sociale dhe bazat e rendit ekzistues, Comte sugjeroi se ishte e nevojshme që problemet e shoqërisë të studioheshin shkencërisht nga një shkencë e veçantë, siç është sociologjia.

Në gjysmën e dytë të shekullit të 19-të dhe në fillim të shekullit të 20-të, mendimtarë të tjerë e përqendruan vëmendjen e tyre në ligjësitë e përgjithshme të zhvillimit shoqëror dhe, më konkretisht, në problemet sociale që ishin bërë dukuri të zakonshme të jetës ekonomike e shoqërore. Marksi dhe Engelsi, fjala vjen, u kushtuan vëmendje të veçantë problemeve të varfërisë dhe të pabarazisë ekonomike e sociale në shoqërinë kapitaliste. Në një prej studimeve të para të mirëfillta sociologjike, titulluar *Gjendja e klasës punëtore në Angli*, Engelsi ([1845] 2009) dha një pasqyrë shumë realiste të kushteve të punës dhe të jetesës së proletariatit anglez dhe të problemeve sociale që karakterizonin Anglinë, në mesin e shekullit të 19-të.

Në kushtet kur monarkitë europiane po binin njëra pas tjetrës dhe kur roli i fesë dhe format tradicionale të organizimit shoqëror dhe të mënyrës së jetesës po dobësoheshin gjithnjë e më shumë, Émile Durkheim, nga ana e tij, u përpoq të shpjegonte sesi shoqëria moderne mund të ruante një sens rregull dhe solidariteti ndërmjet anëtarëve të saj. Në një sërë studimesh të rëndësishme, Durkheimi

u përqendrua, përveç problemeve të fesë, edhe në probleme të tilla, si ndarja shoqërore e punës, krimi si një dukuri shoqërore universale, vetëvraska dhe aspekte të tjera të jetës së shoqërisë. Në të njëjtën kohë me të, Georg Simmel ([1903] 1971), analizoi dallimet midis jetës urbane dhe asaj rurale, si edhe efektet e jetës së qytetit në psikologjinë dhe në veprimtarinë e individëve të veçantë. Simmel formuloi për herë të parë, veç të tjerash, konceptin e strukturës sociale dhe atë të rrjetit shoqëror. Bashkëkohësi i tyre, Max Weber, nga ana e tij, i përqendroi interesimet e tij akademike në problemet sociale që kanë të bëjnë me organizimin burokratik dhe racionalizimin e shoqërisë moderne, si edhe në pushtetin që ka ky organizim burokratik mbi çdo anëtar të shoqërisë.

Qysh nga krijimi i sociologjisë si një fushë e veçantë, kjo shkencë është fokusuar në studimin e problemeve sociale dhe në mënyrat sesi mund të zgjidhen ato. Ky mbetet fokusi i interesimeve dhe i veprimtarisë studimore edhe për sociologët e sotëm, të cilët, ashtu si themeluesit e kësaj disipline dhe sociologë të tjerë të shquar të shekullit të 20-të, janë të interesuar të shpjegojnë sesi funksionon shoqëria e sotme, se si kushte të caktuara shoqërore krijojnë probleme sociale në shkallë lokale, kombëtare apo globale dhe sesi mund të ndryshohen këto kushte shoqërore për të ndihmuar zgjidhjen e problemeve sociale që burojnë prej tyre.

Ç'janë problemet sociale?

Cilat probleme konsiderohen probleme sociale? Nëse do të jepnim një përkufizim tepër të përgjithshëm se ç'është një problem social, mund të mjaftoheshim të thoshim, se një problem *social* është i ndryshëm nga një problem *personal*, të cilin nuk e përjetojnë individë të tjerë përveç nesh. C. Wright Mills ([1959] 2000) vinte në dukje, sidoqoftë, se një problem personal mund të jetë, gjithashtu, edhe një problem social, nëse kushte të caktuara shoqërore bëjnë që edhe individë të tjerë ta përjetojnë atë, si një problem personal të tyre. Për shembull, shumë individë apo familje e përjetojnë varfërinë ekonomike si një problem personal apo familjar, por të gjithë ata janë pjesë e një mënyre organizimi ekonomik të shoqërisë dhe e një strukture sociale që krijojnë papunësi (*ibid.*). Prej këtej rrjedh se, për të gjykuar nëse një dukuri e caktuar përbën apo jo një problem social, duhet vlerësuar nëse *problemet personale të njerëzve* janë të lidhura me—dhe të kushtëzuara nga—*kushtet e përgjithshme objektive të shoqërisë*.

Sociologët amerikanë Richard Fuller dhe Richard Myers, në një artikull ndër më të cituarit, i titulluar “Historia natyrore e një problemi social”, botuar në *American Sociological Review* rreth 70 vjet më parë, vinin në dukje se “problemet sociale kanë në vetvete elemente objektive” (Fuller & Myers 1941: 320). Kjo, sipas tyre, do të thotë se problemet sociale mund të evidentohen dhe të “maten” empirikisht. Për shembull, nëse të dhënat empirike tregojnë se familje apo shtresa të varfra

të popullsisë kanë të ardhura të pakta, kushte strehimi të pakënaqshme dhe një cilësi jetese më të ulët, krahasuar me familjet apo shtresat jo të varfra, kjo do të thotë se një problem i tillë social, siç është varfëria, përveç elementit subjektiv, të shprehur në perceptimet dhe përjetimet tona individuale, përmban në vetvete edhe një element objektiv.

Shumë probleme sociale konsiderohen të tilla për shoqërinë në përgjithësi, fjala vjen, papunësia, varfëria ekonomike, diskriminimi racial, etnik apo fetar, pabarazia gjinore, krimi, etj. Kjo, sidoqoftë, nuk do të thotë se vetëm ato dukuri, të cilat konsiderohen si probleme sociale nga e gjithë shoqëria, janë probleme sociale. Në çdo shoqëri të dhënë ekzistojnë kushte të caktuara shoqërore, të cilat *subjektivizohen* dhe *përjetojnë* si probleme sociale nga grupe shoqërore, ose nga komunitete të caktuara. Kjo do të thotë se, problemet sociale presupozojnë ekzistencën e dy faktorëve: (a) të një faktori *objektiv*, me çka kuptojmë një aspekt të jetës shoqërore, i cili ekziston pavarësisht dëshirave tona dhe që mund të vlerësohet dhe “matet” empirikisht dhe (b) të një faktori *subjektiv*, me çka kuptojmë preokupimin e një mase të konsiderueshme njerëzish për atë aspekt të jetës shoqërore dhe dëshirën e tyre për ta ndryshuar atë (Henslin 2008: 6). Identifikimi i kushteve të caktuara shoqërore si një problem social ka të bëjë, pra, me faktin që ne, si individë të veçantë, gjykojmë se diçka nuk shkon mirë në shoqëri dhe prandaj duhet ndryshuar.

Kur flasim për probleme sociale, me këtë kuptojmë, së pari, se *kushte të caktuara shoqërore shkaktajnë probleme personale* për anëtarë të caktuar të shoqërisë; së dyti, se problemet sociale mund të jenë *lokale*, pra mund të ndeshen në një komunitet të caktuar, por ato mund të jenë edhe *kombëtare* apo *globale* dhe, së treti, se problemet sociale nënkuptojnë si *perceptimet subjektive* të njerëzve, ashtu edhe *evidencën objektive* mbi ekzistencën e tyre. James Crone e sintetizon këtë ide si më poshtë:

Një problem social ekziston atëherë kur njerëzit perceptojnë subjektivisht dhe kanë evidencë objektive që provon, se kushte të caktuara shoqërore, të kombinuara në nivel lokal, kombëtar apo global, shkaktajnë probleme personale (Crone 2007: 2).

Autorë të tjerë ofrojnë përkufizime të ndryshme mbi atë se ç'përfaqëson një problem social. Sociologët Daniel Curran dhe Claire Renzetti, fjala vjen, shkruajnë se:

Një problem social është një rrethanë shoqërore, e shkaktuar nga faktorë që janë pjesë inherente e strukturës sociale të një shoqërie të dhënë, e cila, në mënyrë sistematike, krijon kushte disavantazhi, ose diskriminon një segment të caktuar të popullsisë apo një numër të konsiderueshëm të anëtarëve të saj (Curran & Renzetti 2002: 3; korsi është imi—F.T.).

William Kornblum dhe Joseph Julian, nga ana e tyre, argumentojnë se një problem social ekziston atëherë “kur pjesa më e madhe e popullsisë në një shoqëri të dhënë është e mendimit se ekziston një *rrethanë shoqërore*, e cila kërcënon cilësinë e jetës së tyre dhe vlerat e tyre themelore dhe se diçka duhet bërë për ta ndryshuar atë rrethanë” (Kornblum & Julian 2001: 4). Sociologët Mooney, Knox dhe Schact (2002: 3), në librin e tyre *Të kuptuarit e problemeve sociale*, ofrojnë një përkufizim të ngjashëm. Sipas tyre, “një problem social është një rrethanë shoqërore, të cilën një pjesë e shoqërisë e sheh si të dëmshme për anëtarët e saj dhe prandaj kërkon të ndryshohet”. John Palen, në librin e tij *Probleme sociale për shekullin e 21-të*, shpreh një mendim të ngjashëm kur shkruan se “problemet sociale janë dukuri, të cilat një pjesë e konsiderueshme e shoqërisë gjykon se janë në kundërshtim me normat shoqërore dhe, për këtë arsye, diçka mund dhe duhet bërë për t’i ndryshuar ato” (Palen 2001: 10).

Një tjetër sociolog amerikan, Vincent Parrillo, në librin e tij *Probleme sociale bashkëkohore*, argumenton se problemet sociale përmbajnë në vetvete 4 komponentë:

(1) Ato *shkaktojnë dëme fizike apo mendore* tek individë të veçantë apo në mbarë shoqërinë; (2) Ato *janë në kundërshtim me vlerat dhe standardet morale* të grupeve të caktuara shoqëror; (3) Ato *ekzistojnë për një periudhë relativisht të gjatë*; dhe (4) Ato *gjenerojnë propozime konkurruese për zgjidhje* si rezultat i vlerësimeve të ndryshme që u bëjnë këtyre problemeve grupe të ndryshme shoqërore, të cilat zënë pozita të caktuara në shoqëri, çka e vështirëson dhe e vonon arritjen e një konsensusi mbi mënyrën sesi duhet zgjidhur një problem [i caktuar] (Parrillo 2002: 4-5; korsivi është imi—F.T.).

Në procesin e zhvillimit shoqëror ndryshojnë si *kushtet objektive* të jetës së shoqërisë, ashtu edhe *preokupimet subjektive* të njerëzve. Kjo do të thotë se problemet sociale duhen vlerësuar në *dinamikën* e tyre. Një aspekt i caktuar i jetës shoqërore, i cili më parë nuk përbënte një problem social, mund të bëhet i tillë me ndryshimin e kushteve objektive të shoqërisë dhe të perceptimeve subjektive të njerëzve. Fjala vjen, në kushtet kur lëvizja e popullsisë nga zonat rurale në qytete ishte rreptësishtë e kontrolluar nga shteti socialist, braktisja e fshatit dhe mbipopullimi i qyteteve kryesore të vendit nuk përbenin një preokupim shoqëror, pra as nuk ishin një problem social në Shqipëri. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për emigrimin masiv, ose për dukurinë e “largimit të trurit”, të cilat, pas ndryshimit të kushteve politike dhe ekonomike në shoqërinë shqiptare, janë bërë probleme të mpërhta sociale për vendin tonë.

Problemet sociale janë jo vetëm dinamike, ato janë gjithashtu *relative*. Ajo çka njerëz të ndryshëm e konsiderojnë një problem social varet nga *sistemi i vlerave* të tyre. Fjala vjen, ekzistenca e prostitucionit, pornografia apo aborti mund të konsiderohen probleme sociale nga shumë njerëz, por mund të mos konsiderohen

të tilla nga shumë të tjerë. Përveç kësaj, në një botë pluraliste si kjo në të cilën jetojmë, një aspekt shoqëror që konsiderohet problem social në një shoqëri të dhënë, mund të mos konsiderohet i tillë në një shoqëri tjetër. Fjala vjen, përdorimi i marijuanës përbën një problem social në Shtetet e Bashkuara dhe në çdo vend evropian, por nuk konsiderohet i tillë në Hollandë. Madje, edhe në vetë Shtetet e Bashkuara, përdorimi i marijuanës nuk përbënte një problem social, deri në vitin 1937, kur me aktin ligjor mbi taksën për marijuanën, Kongresi amerikan e nxori këtë substancë (deri atëherë të ligjshme) jashtë ligjit (Helmer 1975). Nga ana tjetër, një referendum i mbajtur në shtetin e Kolorados, në nëntor të vitit 2012, e bëri përdorimin e marijuanës në këtë shtet të Shteteve të Bashkuara përsëri një veprim të ligjshëm.

Vëzhgues “objektive” pasivë të problemeve sociale apo faktorë aktivë në zgjidhjen e tyre?

Ç’rol luan sociologjia në zgjidhjen e problemeve sociale? Si një shkencë që studion kushtet e jetës së shoqërisë, strukturën dhe institucionet e saj, si edhe marrëdhëniet midis individëve dhe grupeve shoqërore, sociologjia ka potencialisht, një avantazh më të madh se çdo disiplinë tjetër shoqërore për të ndihmuar në njohjen dhe në zgjidhjen e problemeve sociale. Sidoqoftë, studimi i problemeve sociale përbën një dilemë për sociologët. Kjo dilemë nuk ka të bëjë me—dhe nuk shfaqet në—momentin kur një sociologu i duhet të zgjedhë subjektin e studimit të tij, as me procesin e mbledhjes së të dhënave apo me metodën që ai përdor për mbledhjen e tyre. Kjo dilemë nuk shfaqet as në momentin kur një sociolog zbulon shkaqet e një problemi social, apo vë re pasojat e tij për shoqërinë. Sociologët, në përgjithësi, synojnë të identifikojnë shkaqet e dukurive dhe të problemeve sociale si edhe të parashikojnë pasojat e pritura dhe ato të padëshiruara të tyre.

Dilema me të cilën ndeshet një sociolog ka të bëjë me aspektin e *zgjidhjes* së problemeve sociale. Me fjalë të tjera, ç’duhet të thotë një sociolog për zgjidhjen e një problemi shoqëror dhe a duhet ai, në fund të fundit, të prononcohet për zgjidhjen e tij? A duhet që një sociolog të shprehet se çfarë mendon ai vetë personalisht për një problem social dhe si duhet zgjidhur ai? A duhet që një grup sociologësh të shprehen kolektivisht se çfarë duhet bërë për zgjidhjen e një problemi social? A mundet që një sociolog të mbetet objektiv (nëse me këtë kuptojmë që ai të mos mbajë një qëndrim të caktuar mbi atë se ç’duhet bërë) dhe, përsëri, në një farë mënyre, të mund të kontribuojë në atë se çfarë dimë ne për zgjidhjen e një problemi?

Shumë sociologë i përmbahen pikëpamjes se *detyra* dhe *roli* i një sociologu është thjesht të pohojë atë që vëzhgon, me fjalë të tjera, të studiojë vetëm atë që ndodh realisht në jetë, duke u fokusuar në përshkrimin e dukurisë apo të problemit, në

shkaqet dhe në pasojat e tij, si edhe në parashikimin e tendencave të tij, pa thënë se çfarë duhet bërë për zgjidhjen e tij. Sociologët që i përmbahen kësaj pikëpamjeje i referohen njërit prej themeluesve të sociologjisë, Max Weberit, i cili, në një prej eseve më të njohura të tij, e titulluar “Shkenca si profesion”, argumenton se sociologët duhet të mbeten sa më objektivë që të jetë e mundur për atë kohë sa ata “mbajnë kapelën” e sociologut. Kur ata nuk janë në rolin e sociologut, por janë, fjala vjen, qytetarë që marrin pjesë në votime apo që bëjnë pjesë në një parti politike të dhënë, e cila ka një qëndrim të caktuar mbi çështjet, ata mundet dhe duhet të shprehin pikëpamjet e tyre (Weber [1920] 1946). Weber shkruante:

Politika nuk ka vend në sallën e leksionit...Të mbash një qëndrim politik praktik, është një gjë dhe të analizosh strukturat politike dhe qëndrimet e partisë, është një gjë tjetër. Kur flet në një takim politik mbi demokracinë, dikush, nuk e fsheh qëndrimin e tij personal; është detyra e tij që të shprehet qartë dhe të bëjë të njohur qëndrimin e tij. Fjalët që përdor dikush, në një takim të tillë, nuk janë mjet i analizës shkencore, por shërbejnë për të marrë vota dhe për të fituar ndaj të tjerëve...fjalë të tilla janë armë. Nëse fjalë të tilla do të përdreshin...në një sallë leksioni, ato do të ishin irrituese....Të kuptuarit e plotë të fakteve, merr fund kurdoherë, që një studiues shpreh gjykimet e tij personale, të cilat kanë për bazë vlerat në të cilat beson ai vetë (Weber [1920] 1946: 145-146).

Po kështu, në esenë e tij “Objektiviteti’ në shkencën sociale dhe në politikën sociale”, Weberi vinte në dukje se “një shkencë empirike nuk mund t’i thotë askujt se çfarë duhet të bëjë ai, por vetëm se çfarë mund të bëjë ai” (Weber 1949: 54; korsivi është imi, F.T.).

Ata sociologë, që i përmbahen pikëpamjes weberiane, vihen në vështirësi kur vjen puna për të diskutuar rreth zgjidhjeve që mund t’u jepen problemeve të ndryshme sociale, pasi duke sugjeruar zgjidhje për këto probleme, ata gjykojnë, se i largohen rolit të tyre si sociologë dhe detyrimit për të qenë objektivë. Sipas tyre, nëse publiku i gjerë do të vinte në dyshim objektivitetin e sociologjisë si shkencë, kjo disiplinë do të humbiste kredibilitetin e saj. Në këtë rast, sociologët do të shiheshin thjesht si një tjetër grup interesi që kanë agjendën e tyre, në vend që të vlerësohen si studiues objektivë, tek të cilët publiku dhe institucionet publike të shoqërisë kanë besim kur ata raportojnë të dhëna të vlefshme dhe një dije objektive mbi dukuri apo probleme të caktuara shoqërore, mbi bazën e të cilave të tjerët të gjykojnë dhe të vendosin se çfarë duhet bërë për t’u dhënë zgjidhje këtyre problemeve. Nisur nga një arsytim i tillë, ka sociologë të cilët mendojnë se, në vend që të vënë në rrezik kredibilitetin e tyre si një burim objektiv të dhënash dhe njohjeje, është më mirë që ata t’u qëndrojnë larg zgjidhjes së problemeve. Zgjidhja e problemeve, sipas tyre, u duhet lënë parlamentit dhe qeverisë, ndërsa sociologët duhet vetëm të fokusohen në përshkrimin e dukurive dhe të problemeve sociale, në zbulimin e shkaqeve dhe në parashikimin e pasojave të tyre.

Shumë sociologë të tjerë mendojnë se roli dhe detyra e tyre, si studiues, nuk është thjeshtë të pohojnë atë që është dhe të përshkruajnë atë që ndodh, por edhe të shprehin pikëpamjet e tyre të informuara mbi atë se *si duhet të jetë*. Unë bëj pjesë në këtë grup të dytë sociologësh. Unë besoj se objektiviteti në studimin shkencor të realitetit shoqëror nuk mund të jetë kurrë absolut; *objektiviteti është gjithnjë relativ*. Asnjë studiues nuk mund të gjykojë për ngjarje ose për dukuri shoqërore i zhveshur tërësisht nga vlerat e tij politike e morale. Edhe pse studiuesit e shkencave sociale, pothuajse pa përjashtim, shpallin se ata, në çdo rast, i ndajnë *vlerat nga faktet*, ose *originën* e një teze nga *vlefshmëria* e saj, unë mendoj se kërkimi në shkencat sociale influencohet, *pothuajse gjithnjë*, edhe pse jo gjithnjë në të njëjtën masë, nga personaliteti, nga formimi kulturor, nga vlerat dhe nga interesat e vetë studiuesit (Tarifa 2012).

Ndarja e plotë e fakteve nga vlerat individuale është diçka thuajse e pamundur në shkencat sociale, përderisa *cilësitë e tyre humane*, si individë njerëzorë, janë ndër mjetet e studimit që përdorin si sociologët, ashtu edhe antropologët, historianët, studiuesit e shkencave politike etj. Unë i përmbahem tezës, se *vlerat janë funksionale për studiuesin e shkencave sociale dhe për historianin, ashtu siç ato janë të tilla, edhe për individët e tjerë që ata studiojnë (ibid.)*. Kjo është e vërtetë jo vetëm në sociologji, në antropologji, në histori dhe në shkencën politike, por edhe në psikologji, pasi edhe kjo e fundit influencohet, në një masë të dhënë, nga personaliteti i vetë psikologëve. Shumica e studimeve historike, sociologjike, politike, antropologjike dhe psikologjike orientohen dhe ndikohen në *presupozimet*, në *metodat*, në *problemet* dhe në *konceptet* e tyre nga filozofitë sociale dhe politike të vetë autorëve të tyre, të cilët, sado që të përpiqen, nuk mund të mbeten spektatorë, ose studiues neutralë të ngjarjeve apo të dukurive.

Një “shkencë e kulluar”, e cila, siç besojnë ata historianë dhe ata studiues të shkencave sociale që frymëzohen nga imazhi Njutonian, do t’i ngjante fizikës, vështirë se është e mundur në shkencat sociale dhe në historiografi. Pavarësisht kësaj, studiuesit e shkencave sociale dhe historianët kanë *detyrimin* që të jenë sa më objektivë të jetë e mundur—d.m.th. të mbështeten në kritere ndërsjektivisht *të verifikueshme*, për të konfirmuar përgjithësimet që ata bëjnë kurdoherë, e kjo është e mundur duke mos lejuar *shtrembërimin e qëllimshëm të fakteve*. Kjo, madje, nuk është në kundërshtim me standardin weberian. Për Weberin,

Studiuesi i shkencave sociale nuk duhet të heqë dorë tërësisht nga përkushtimi i tij ndaj vlerave....Çështja është që *në rolin e tij si studiues*, duhet të ekzistojë një sistem i veçantë nënvlerash, i cili të ketë përparësi tek ai; kjo do të thotë që qartësia konceptuale, konsistenca dhe përgjithësimi, nga njëra anë, dhe saktësia empirike dhe verifikueshmëria, nga ana tjetër, janë produkt i çmuar i kërkimit....Në të njëjtën kohë, kjo nënkupton të hequrit dorë nga e drejta që studiuesi, si studiues, të flasë nga pozitë e vlerave të caktuara, të cilat kanë më shumë rëndësi sociale dhe historike, sesa ato të shkencës së tij (cituar në Parsons 1971: 33).

I denë se, shkencat sociale duhet të ketë për mision jo vetëm shpjegimin e botës, por edhe transformimin e saj, e ka artikuluar për herë të parë Karl Marksi. Ndryshe nga çdo mendimtar tjetër social para tij apo bashkëkohës të tij, Marksi bëri qendrorë në teorinë e tij tezën se njerëzit janë autorë të kushteve të tyre sociale dhe, për këtë arsye, ata mund t'i transformojnë këto kushte. Në formën e saj klasike, Marksi e formuloi këtë ide në *Tezat mbi Fojerbahun* (1845), duke ardhur në formulimin e famshëm se “Deri më sot, të gjithë filozofët vetëm janë mjaftuar ta shpjegojnë botën; çështja është sesi ta ndryshosh atë” (Marx [1845] 1972: 107). Duhet thënë se jo të gjithë sociologët që i përmbahen kësaj pikëpamjeje janë marksistë. Shumë prej tyre mendojnë se studimi i marrëdhënieve dhe i dukurive shoqërore përmes mbledhjes dhe hulumtimit të të dhënave, zbulimit dhe krahasimit të marrëdhënieve korrelative midis aspekteve të ndryshme të jetës shoqërore dhe parashikimi i zhvillimeve të ardhshme nuk janë qëllim në vetvete dhe nuk do të bënin kuptim nëse, si sociologë, ata nuk do të bënin asnjë përpjekje për të sjellë ndryshime pozitive në jetën e shoqërisë. Sipas tyre, kush më shumë se sociologët, të cilët i studiojnë dhe janë të përgatitur t'i kuptojnë më mirë se kushdo tjetër dukuritë shoqërore dhe problemet sociale, do të duhej të bënin diçka për zgjidhjen e këtyre problemeve?

Në këtë pikë, dëshiroj të hap një parantezë duke përsëritur një pikëpamje që kam shprehur shumë kohë më parë (Tarifa 2001: 15-18). Çështja e objektivitetit të sociologjisë, apo çështja nëse sociologjia është kryesisht *shkencë* apo kryesisht *joshkencë*, ka qenë dhe mbetet një çështje shumë e debatuar midis studiuesve të shkencave sociale. Në këtë debat, dy kanë qenë dhe mbeten pozicionet kryesore: njëri është ai që e konsideron sociologjinë një disiplinë *humane*, ndërsa tjetri ai që e konsideron atë një disiplinë *shkencore*.

Përkrahësit e pikëpamjes së parë nisen nga dy argumente bazë: Së pari, ashtu si edhe me disiplina të tjera humane (letërsia, filozofia, historia, antropologjia), subjekti i të cilave janë *simbolet*, edhe sociologjia ka për subjekt të saj simbolet, përderisa, realiteti shoqëror konsiston në simbole. Përkrahësit e këtij argumenti përmendin si shembuj koncepte-simbole të tilla, si: “rol”, “publik”, “aktor”, “vendim”, “zgjedhje”, “karizëm”, “dominim” etj. Ata theksojnë, pra, vetëm përmbajtjen humanistike të sociologjisë dhe afërsinë e saj “gjinore” me letërsinë dhe me kritikën letrare. Sipas tyre, madje edhe përdorimi i metodave statistikore në sociologji nuk bën gjë tjetër veçse e kondenson informacionin sociologjik “për të thënë më shumë me sa më pak fjalë” dhe në një mënyrë më “precize”. Siç pohon sociologu i njohur amerikan Jay Weinstein:

Që nga koha e krijimit të saj dhe deri më sot, sociologjia ka provuar se është një përpjekje intelektuale e veçantë, e cila është gjithashtu sfidonjëse në një mënyrë të veçantë. Ajo është njëherësh një fushë studimesh shkencore dhe humanistike—herë një shkencë teorike e pastër, herë një disiplinë e aplikuar, e përkushtuar neutralitetit ideologjik por edhe thellësisht e angazhuar në betejat ideologjike të kohës sonë (Weinstein 2008: 11-12).

Së dyti, arsimimi sociologjik, gjithashtu, ndjek një model humanistik, për shkak se ai mbështetet në leximin e klasikëve të mendimit shoqëror për të stimuluar mendimin bashkëkohor mbi shoqërinë dhe si burim i parë për të transmetuar dijen sociologjike. Robert K. Merton (1949) vinte në dukje se çdo sociolog bashkëkohës, i cili pretendon se ka haber nga sociologjia, ka pasur kontakte të drejtpërdrejta dhe të përsëritura me veprat e themeluesve të sociologjisë—Comte, Spencer, Marx, Simmel, Tönnies, Pareto, Durkheim, Weber, etj. Sipas tij, nuk mund të ndodhë që ndonjë sociolog bashkëkohës të dëshirojë të heqë dorë nga mbështetja në veprat klasike të sociologjisë, çka është pjesë integrale e eksperiencës sonë si sociologë.

Nga ana tjetër, përkrahësit e tezës se sociologjia është një disiplinë shkencore argumentojnë se, pavarësisht arsimimit humanistik dhe përmbajtjes humanistike të fushës së tyre, kërkimi sociologjik, i cili ka për objekt, simbolet shoqërore dhe marrëdhëniet shoqërore, presupozon *të njëjtën* mënyrë të përgjithshme reflektimi që gjejmë edhe në shkencat natyrore, të cilat kanë për subjekt të tyre natyrën fizike apo botën e gjallë.

Kur Weberi shkruante mbi “kërkimin e vërtetë empirik sociologjik”, në gjykimin e tij një kërkim i tillë fillon me pyetjen: Çfarë i motivon individët, si anëtarë të një komuniteti, të sillen në një mënyrë të tillë që, para së gjithash, bën të mundur vetë krijimin dhe ekzistencën e këtij komuniteti? Vetë Weberi dhe bashkëkohësi i tij Georg Simmel kanë dhënë një shembull të shkëlqyer sesi mund të arrihet në përgjithësim sociologjike duke vëzhguar me kujdes veprimet dhe marrëdhëniet sociale të individëve në shoqëri. Weberi argumentonte se sociologjia duhet të synojë të formulojë koncepte “ideale tip” (*Idealtyp*) dhe uniformitete të përgjithësuara të proceseve empirike, çka është në të vërtetë ajo që bëjnë edhe shkencat fizike apo ato natyrore. Është pikërisht kjo, që e dallon sociologjinë dhe dijen e saj *nomotetike* (*nomothetic knowledge*), tipike për shkencat natyrore, nga historia, dija e së cilës është përkrahëse, apo *ideografike* (*ideographic knowledge*). Weber theksonte, se jeta shoqërore mund të studiohet jo vetëm ideografikisht (siç bën historia), por edhe nomotetikisht, duke pasur për synim zbulimin e ligjeve të përgjithshme që rregullojnë jetën sociale.

Qeniet njerëzore, në veprimtarinë e tyre, motivohen nga vlera të caktuara humane, morale, kulturore, politike dhe, për këtë arsye, studimi i tyre me objektivitet nuk është njëllë si studimi i fenomeneve fizike të natyrës. Megjithatë, sociologët kanë imagjinatën, kapacitetin shkencor dhe mjetet e nevojshme për të kuptuar dhe për të shpjeguar botën shoqërore, *me po aq objektivitet* sa edhe natyralistët, kuptojnë dhe shpjegojnë fenomenet e botës fizike. Robert K. Merton (1949), George Homans ([1950] 1991; 1961) dhe sociologë të tjerë të shquar para tyre, (Durkheim, Weber, Parsons) kanë provuar se kërkimi sociologjik mundet që, për sa i përket logjistikës së teorizimit, të jetë po aq rigoroz dhe shkencor sa edhe në shkencat natyrore. Merton, për shembull, argumentonte se sociologjia adopton atë orientim dhe praktikë që gjejmë edhe në shkencat natyrore: edhe këtu, kërkimi

realizohet duke u nisur nga kufijtë që ka avancuar akumulimi i dijes nga brezat e mëparshëm. Sidoqoftë, sociologjia ruan lidhjet e saj “gjimore” me disiplinat humane. Edhe pse kjo mund të duket se e bën sociologjinë “më pak shkencore”, sociologjia, përsëri, është kryesisht shkencë (Tarifa 2001: 18).

Le t’i përmbledh mendimet e shprehura më sipër, si më poshtë. Pa nënvleftësuar aspak nevojën për të qenë objektivë në studimin e jetës së shoqërisë, unë mendoj se do të ishte një shpërdorim i madh i atij arsenali të konsiderueshëm dhe shumë të dobishëm njohurish mbi shoqërinë që akumulohen dhe përpunojnë sociologët nëse ata nuk do të angazhoheshin, në një mënyrë ose në një tjetër, në zgjidhjen e problemeve të shoqërisë. Çështja mund të shtrohet në këtë mënyrë: a mundet që sociologët të studiojnë problemet sociale me qëllim zgjidhjen e tyre duke mbetur objektivë dhe duke ruajtur kredibilitetin e tyre? Unë mendoj se kjo është tërësisht e mundur në disa aspekte.

Një aspekt ka të bëjë me atë se çfarë *dinë* apo *mësojnë* sociologët (përmes studimeve të tyre) në lidhje me këto probleme dhe për format e shfaqjes apo tendencat e tyre dhe si mund të ndihmojnë njohuritë e tyre për zgjidhjen e problemeve të sotme sociale.

Sociologët, gjithashtu, mund të aplikojnë *imagjinatën sociologjike* (Mills [1959] 2000), çka do të thotë se ata mund t’i vlerësojnë dhe trajtojnë problemet sociale në një kontekst më të gjerë shoqëror. Me “imagjinatë sociologjike” Mills ([1959] 2000) kuptonte, atë “aftësi të mendjes”, e cila na mundëson të kuptojnë mënyrat sesi biografia e një individi ndërthuret me rrjedhën e zhvillimeve historike dhe sesi ne mund t’i shohim *shqetësimet tona personale si pjesë të problemeve më të gjera të shoqërisë në të cilën jetojmë*. Teju kritik i një perspektive të tillë, siç vë në dukje Weinstein është:

[...] të kuptuarit e faktit sesi kultura bashkëkohore, duke nxitur individualizmin dhe duke u fokusuar në problemet e individit, injoron apo minimizon faktin që, si “kafshë shoqërore”, ne të gjithë jemi të varur nga familja, nga shokët, nga sistemet politike, nga korporatat, nga grupe të gjera shoqërore dhe nga institucionet në të cilat bëjmë pjesë për shkak të personaliteteve tona gjoja “unikë” dhe të preokupimeve tona “private”. Faktin që ne jemi njëherësh individualë dhe socialë, unikë dhe të zakonshëm, privatë dhe publikë, na ndihmon ta kuptojmë, pikërisht, imagjinata sociologjike (Weinstein 2008: 13).

Fjala vjen, problemi i abortit është i lidhur me pikëpamjet dhe qëndrimet që ekzistojnë në një shoqëri të dhënë lidhur me natyrën private të marrëdhënieve seksuale, me besimet që kanë njerëzit, për atë se ç’përfaqëson jeta njerëzore, kur nis dhe ku mbaron ajo, me rolin e institucioneve fetare dhe të botëkuptimit fetar në një shoqëri pluraliste, etj. Ky problem është i lidhur ngushtë, gjithashtu, me

idetë mbi lirinë e individit *vis-à-vis* përgjegjësisë ndaj grupit shoqëror në të cilin ai bën pjesë, mbi atë se çfarë konsiderohet e moralshme apo e pamoralshme në një shoqëri të dhënë etj. (Lerner et al. 1990).

Një tjetër mënyrë sesi sociologët mund të kontribuojnë në zgjidhjen e problemeve sociale, duke mos rënë në pozita subjektivistë, është që ata të studiojnë ato aspekte të një problemi të dhënë social, të cilat e pengojnë zgjidhjen e tij. Duke i njohur këto aspekte, sociologët mund ta fokusojnë veprimtarinë e tyre studimore në to.

Një mënyrë tjetër sesi sociologët, duke ruajtur objektivitetin e tyre, mund të kontribuojnë për zgjidhjen e problemeve sociale është që ata të studiojnë empirikisht raste kur problemet sociale në të kaluarën, ose në vende të tjera, janë zgjidhur apo janë vënë në rrugën e zgjidhjes, duke reflektuar sesi zgjidhjet e gjetura ne të kaluarën—apo nga të tjerë—mund të aplikohen për t’u dhënë zgjidhje problemeve aktuale të shoqërisë sonë. Pavarësisht kuptimeve dhe qëndrimeve të ndryshme që mund të kenë, sociologët janë në gjendje të bëjnë parashikime mbi probleme të reja që potencialisht mund të krijohen në shoqëri, ose mbi probleme sociale që eventualisht mund të zgjidhen, si rezultat i politikave të caktuara sociale dhe i përpjekjeve për t’i zgjidhur ato. Parashikimet e tyre mund të jenë shumë të dobishme, për ato institucione apo organizma shtetërore që hartojnë politika sociale. Për shembull, sociologët mund të vlerësojnë sesi një politikë sociale e propozuar lidhur me abortin mund të ndikojë në nivelin e lindshmërisë, në shkallën e rritjes së popullsisë dhe në shpenzimet publike për arsimin apo për ndihmën sociale.

Së fundmi, sociologët kanë mundësinë të sugjerojnë zgjidhje të ndryshme për problemet sociale, si edhe të parashikojnë efektet e këtyre zgjidhjeve për individë, grupe të caktuara shoqërore, ose për shoqërinë në tërësi. Detyra e sociologut nuk është që të imponojë zgjidhjen e tij të preferuar për një problem të dhënë social, por që të parashikojë zgjidhjet e mundshme për atë problem, në mënyrë që hartuesit e politikave sociale të njohin mirë dhe të krijojnë një kuptim të qartë mbi opsionet që ekzistojnë për zgjidhjen e problemeve të ndryshme të shoqërisë.

Problemet sociale dhe të drejtat e njeriut

Në përfundim, dëshiroj të theksoj, se ndryshimet që ndodhin në shoqëri nuk janë rezultat i veprimeve të robotëve, por të njerëzve që kanë njohuri, një botëkuptim, një moral, interesa dhe qëllime të caktuara. Përsa i përket njohurive tona mbi shoqërinë, ato përveç se ofrojnë një kuptim më të mirë të botës shoqërore, luajnë, gjithashtu, një rol të rëndësishëm edhe për të krijuar hapësirat dhe oportunitetet e nevojshme për të sjellë ndryshime sociale në shoqëri, për të krijuar një shoqëri më të mirë se e sotmja. Ç’vlerë do të kishte shkenca—përfshirë këtu edhe shkencat natyrore, diturinë e të cilave e konsiderojmë “më objektive”—nëse njohuritë që

ofron ajo nuk i shërbejnë progresit të racës humane? Si studiues të shkencave shoqërore ne s'do të kishim asnjë vlerë dhe aktiviteti ynë s'do të kishte asnjë dobi nëse përpjekjet tona nuk do të synonin, nga njëra anë, të kuptuarit më të mirë të shoqërisë dhe, nga ana tjetër, progresin e vazhdueshëm të saj?

Progresi shoqëror, në fund të fundit, nuk është gjë tjetër veçse zgjerim i pushtetit të njeriut mbi natyrën dhe, bashkë me këtë, zhvillim i mëtejshëm i kapaciteteve njohëse dhe transformuese të njeriut. Këto prerogativa marrin vlerë sidomos kur u shërbejnë zgjerimit të dimensioneve të lirisë dhe të dinjitetit njerëzor të çdo individi. Kjo, siç dihet, nuk ka të bëjë aspak me marksizmin. Koncepti mbi qytetarin apo qytetarinë nuk është një koncept marksist, por një koncept perëndimor shumë më i hershëm se marksizmi. Këto koncepte janë të lidhura ngushtë historikisht me lindjen e qyteteve europiane, të civilitetit dhe të civilizimit evropian. Vetë përmbajtja e koncepteve “qytetar” dhe “qytetari” është pasuruar shumë në kushtet e demokracisë liberale (pas Marksit), si nga pikëpamja filozofike, sociologjike dhe ekonomike, ashtu edhe nga pikëpamja juridike (Turner 2006).

Qysh nga deklarimi formal i tyre nga Organizata e Kombeve të Bashkuara në vitin 1948, të drejtat e njeriut konsiderohen të drejta universale. Dëshiroj të shtoj, me këtë rast, se marrëdhënia që ekziston midis të drejtave sociale të qytetarëve dhe të drejtave njerëzore, për të cilat flet Deklarata mbi të Drejtat e Njeriut, përbëjnë një rast interesant studimi për të “zbuluar”, nëse sociologjia mund të ofrojë koncepte dhe teori, që mund të aplikohen përtej kufijve *konceptualë* të njohur deri më sot dhe përtej kufijve *nacionalë*, për të zgjidhur probleme sociale globale. Mbi të gjitha, debati i sotëm mbi të drejtat e njeriut, siç argumentojnë Judith Blau dhe Alberto Moncada (Blau & Moncada 2005, 2006; Moncada & Blau 2006; shih, gjithashtu, Turner 2006, 2008), mund të provohet të jetë një ndër subjektet më interesante dhe më të rëndësishme për sociologjinë—dhe për shkencën sociale në përgjithësi—në shekullin e 21-të, duke stimuluar ndoshta debatin më efektiv mbi realitetin e sotëm shoqëror në shkallë globale.

Referencat

- Blau, Judith & Alberto Moncada. 2005. *Human Rights beyond the Liberal Vision*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Blau, Judith & Alberto Moncada. 2006. *Justice in the United States: Human Rights and the U.S. Constitution*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Crone, James. 2007. *How Can We Solve Our Social Problems?* Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Curran, Daniel J. & Claire M. Renzetti. 2000. *Social Problems: Society in Crisis* (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Engels, Friedrich. [1845] 2009. *The Condition of the Working Class in England*. Oxford: Oxford University Press.

- Fuller, Richard C. & Richard R. Myers. 1941. “The Natural History of a Social Problem”, *American Sociological Review*, Vol. 6, ff. 320-328.
- Helmer, John. 1975. *Drugs and Minority Oppression*. New York: Seabury.
- Henslin, James K. 2008. *Social Problems: A Down-to-Earth Approach* (8th ed.). Boston: Allen & Bacon.
- Homans, George C. [1950] 1991. *The Human Group*. Transaction Publishers.
- Homans, George C. 1961. *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York: Harcourt Brace.
- Kornblum, William & Joseph Julian. 2001. *Social Problems* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Lerner, Robert, Althea K. Nagai & Stanley Rothman. 1990. “Abortion and Social Change in America”, *Society*, Vol. 2, No. 27, ff. 8-15.
- Marx, Karl. [1845] 1972. “Theses on Feuerbach”, në Robert C. Tucker (ed.), *The Marx-Engels Reader*. New York: Norton.
- Merton, Robert K. 1949. *Social Theory and Social Structure*. Glencoe: Free Press.
- Mills, C. Wright. [1959] 2000. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Moncada, Alberto & Judith Blau. 2006. “Human Rights and the Roles of Social Scientists”, *Societies without Borders*, Vol. 1, No. 1, ff. 113-122.
- Mooney, Linda A, David Knox & Caroline Schact. 2002. *Understanding Social Problems*. Belmont, CA: Wadsworth/ Thomas Learning.
- Palen, J. John. 2001. *Social Problems for the Twenty-First Century*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Parrillo, Vincent N. 2002. *Contemporary Social Problems* (5th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Parsons, Talcot. 1971. “Value-Freedom and Objectivity”, në Otto Stammer (ed.), *Max Weber and Sociology Today*. New York: Harper Torchbooks.
- Simmel, Georg. [1903] 1971. *The Metropolis and Mental Life*. Në Donald Levine (ed.), *Simmel: On individuality and Social Forms*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Tarifa, Fatos. 2001. *Who is Who in Sociology*. The Hague: Smiet.
- Tarifa, Fatos. 2012. “E vërteta historike dhe logjika e rishkrimit të historisë”, *Academe*, Vol. 1, No. 2, ff. 81-94.
- Turner, Bryan S. 2006. “Global Sociology and the Nature of Rights”, *Societies without Border*, Vol. 1, ff. 41-51.
- Turner, Bryan S. 2008. *Rights and Virtues: Political Essays on Citizenship and Social Justice*. Oxford: The Bardwell Press.
- Weber, Max. [1920] 1946. “The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism”, ff. 302-322 në H. H. Gerth and C. Wright Mills (eds.), *From Max Weber*. New York: Oxford University Press.
- Weber, Max. 1949. “Objectivity’ in Social Science and Social Policy”, në *The Methodology of the Social Sciences* (ff. 49-112). New York: Free Press.
- Weinstein, Jay. 2008. “Parathënie”, ff. 11-17, në Fatos Tarifa, *Ftesë në Sociologji: Imagjinata sociologjike dhe jeta e përditshme*. Tiranë: Ombra GVG.